

כֹּהֵן, יוֹם הַמִּשְׁכָּן כִּי נִסְגַּר
הָיָה מוֹעֵד הַיָּסוּד
(תְּרִיבִי הַיָּמִינִי) - עֲבִיב הַסֵּתֶר

נתיב השתיקה

פרק א

בספר משלי (י"ז) חושך אמריו יודע דעת ויקר רוח איש תבונה. שלמה רצה לומר כי מי שהוא מונע הדבור שלו מורה שהוא יודע דעת ולכן מונע הדבור. ודבר זה פרשנו בפרקים אצל כל המרבה דברים מביא חטא (אבות פ"א). כי כאשר מרבה דברים העיקר אצלו נפש המדברת אשר נפש המדברת יש לו חבור וצירוף אל החומר ואינו נבדל לגמרי, ולכך מרבה דברים יותר מדאי כי אין שכל שלו נבדל מן החמרי. אבל כאשר מונע הדבור שאז מורה כי השכל שלו אינו מוטבע בחומר רק נבדל ממנו, ולפיכך אינו מדבר הרבה כי השכל הנבדל אצלו עיקר. וכן מי שהוא יקר רוח, כלומר שקשה עליו הדבור ביותר וזה יותר מן חושך אמריו הוא איש תבונות לגמרי, כי כאשר קשה עליו להוציא הדבור הוא בעל נבון, שהנבון הוא יותר מן בעל דעת, כי הנבון הוא שמוציא דבר מתוך דבר, ומפני ששכלו הוא שכל נבדל לגמרי מן הגשמי קשה עליו הדבור שהדבור הוא צירוף אל הגשמי כאשר הוא ע"י כלי גשמי הוא הלשון, ומי שהוא יקר רוח שכל שלו נבדל לגמרי. ובמקום אחר (משלי י"ז) אמר שלמה גם אויל מחריש חכם יחשב אוטם שפתיו נבון, ר"ל כאשר הסכל שותק חכם יחשב, כי אי אפשר שלא יהיה בו דעת מה ובשביל אותה דעה נחשב חכם, והרי אינו מדבר סכלות שיהיה מבטל שלא יהיה נקרא חכם. אבל כאשר מדבר שאז בודאי מדבר סכלות בשביל כך נקרא סכל, אבל מי שהוא מחשב בסכלות אינו נקרא סכל, כי אין הסכלות כמו החכמה כי החכמה נקראת חכמ' אף שהיא במחשבה ויש לחכמה מציאות במחשב' כמו שבארנו למעלה, אבל סכלות אינו נמצא במחשבה, כי אין לסכלות מציאות כי אם כאשר מוציא הסכלות אז נראה

הסכלות כי הסכלות היא גשמי לכך אינה במחשבה. לכך אמר גם אויל מחריש חכם יחשב, כאשר סכלותו לא נחשב כאשר הוא במחשבה, ואם יש לו דעת מה נקרא חכם בשביל זה, מה שאין כך כאשר מרבה דברים שאז נמצא הסכלות מצד הדברים. ואמר ואוטם שפתיו נבון כמו שאמר ויקר רוח איש תבונה, ור"ל כאשר הדבור עליו קשה מצד טבעו מורה שהוא נבון לגמרי כאשר אוטם שפתיו ואינו רוצה לשמוע כמו שהתבאר: **ובירושלמי** בפסחים (פ"ט, ה"ט) תנא ר' חייא יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים גם אויל מחריש חכם יחשב אין צריך לומר חכם מחריש ע"כ. וזה כמו שאמרנו כי הדבור הוא על ידי השכל הדברי שהוא נוטה אל גשמי ואינו נבדל, כאשר פועל בו אין פועל בשכל אשר הוא נבדל, ולפיכך יפה שתיקה לחכמי' ומכ"ש לטפשים שהרי כתיב גם אויל מחריש חכם יחשב וכמו שאמרנו, כי כאשר ישתוק ואינו מדבר הרי הסכלות אינו נמצא ואי אפשר שלא יהיה בו דעת מה ובשביל אותו דעת נקרא חכם: **ובמדרש** (ילקו' בהעלותך תשל"ט) ברוב דברי' לא יחדל פשע זו מרים ותדבר מרים ואהרן במשה וחושך שפתיו בשביל שחושך שפתיו מלדבר בחבירו משכיל, א"ר שמעון ב"ג כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, אמרו רז"ל שני דיקלונין היו עומדין לפני אנדרינוס אחד היה מלמד על הדבור שהוא יפה ואחד על השתיקה שהיא יפה, אמר אחד למלך מרי אין טוב מן הדבור בעולם אמר לו היאך א"ל אלולי הדבור לא היו המלכים מתמלכים והמתים נגמלים חסד הכלות מתקלסות ומשא ומתן בעולם והספינות פורשות בים אמר ליה

אנדריגט יפה דברת, אמר ליה לאותו אחד שהיה למד על השתיקה שהיא יפה היאך אתה למד על השתיקה בא לדבר עמד חברו וסטרו על פיו א"ל המלך למה סטרת אותו א"ל מרי משלי על שלי למדתי מדבור על דבור וזה בא ללמד משלי על שלו ילמד משלו על שלו ולפיכך סטרת אותי. אמר שלמה לא אמרתי שתאלם פיד ותהא שותק ויושב אלא חשוך שפתיך מלדבר בחברך וכן הוא אמר בצור לשונך מרע ע"כ, ונראה כי בעל המדרש הזה בא לומר כי בודאי השתיקה כאשר אין צריך לדבר, השתיקה יפה פן ידבר שפת יתר בדבר מה שאינו ראוי לדבר, אלא כאשר הדבור להוציא מה אל הפעל על ידי הדבור או הדבור הוא יפה, ולכך כאשר המליץ השני בא ללמד על השתיקה שהוא יפה אפי' כשהוא להוציא דבר מה אל הפעל על ידי הדבור עם כל זה השתיקה הוא יפה, ועתה בא להוציא דבר זה אל הפעל ע"י ראיות בדבור שלו לכך סטרו על פיו, מאחר שאתה אומר השתיקה היא יפה וא"כ לא יהיה האדם מוציא דבר לפעל ע"י הדבור וא"כ איך אתה רוצה להביא ראיה בדבור שהשתיקה יפה. כלל הדברי, הדבור הצריך לאדם שמוציא האדם לפעל דבור כמו זה ראוי לאדם, ולכך לדעת המדרש הזה אין הדבור ראוי רק כשהדבור הוא לצורך ומוציא בדבור הוא דבר מה לפעל כאשר הדבור יוצא לפעל, אבל זולת זה אין ראוי הדבור כלל. אבל מדברי המדרש שאמר חשוך שפתיך מלדבר בחברך, ומשמע דבור כמו זה דוקא אבל שאר דבור מותר, נראה לומר כי בעל המדרש הזה סיבר כי השתיקה לגמרי כאשר הוא בין חבריות ג"כ מגונה כאשר נראה שאינו מעורב עם חבריות, כי צריך האדם שיהיה דעתו מעורב עם חבריות וגם דבור זה לצורך הוא, אבל רבוי דברים בודאי הוא דבר מגונה ואסור:

ובמסכת יומא (י"ט, ב') ודברת במ ולא בדברי אחרים, פי' כי האדם יוצא לפעל על ידי הדבור כמו שהתבאר, ואין האדם יוצא לפעל רק ע"י התורה, וכבר בארנו זה במקום אחר על פסוק אדם לעמל יולד שהאדם נברא על ענין זה שיצא לפעל ע"י דברי תורה, דוקא בדבור הפה וכדכתיב כל עמל האדם לפיהו, ולכך אם האדם מדבר שיחת חולין ואין בזה דבר שיצא

לפעל שהוא לצרכו על זה נאמר ודברת במ ולא בדברים אחרים, והרמב"ם ז"ל בפירושו הפרקים הוא שהאריך בענין הדבור והשתיקה ואעתיק לשונו, וז"ל כבר אמר החכם ברוב דברים לא יחדל פשע, וסבת זה שרוב הדברים תוספת ומותר וחטא כמו שאבאר עתה. כי כשירבה האדם דברים יפשע על כל פנים שאי אפשר שלא יהיה בדבריו דבור אחד שאין ראוי לאומרו, וממופתי החכמים מעוט הדברים וממופתי הסכלים רוב הדברים שנאמר וקול כסיל ברוב דברים, וכבר אמרו חכמים שמעוט הדברים ראיה על מעלת היות אדם מיוחס אמרו מיהוסיא דבבל שתיקותא. ואמר בספר המדות שאחד מן החכמים נראה שותק הרבה על שלא היה מדבר מה שאין ראוי לאומרו ולא היה מדבר אלא מעט מזער, ואמרו לו מה סיבת רב שתיקותך ואמר בחנתי הדברים ומצאתים נחלקים לך חלקים, החלק הראשון הוא כלו נזק מבלתי תועלת כקללת בני אדם ודברי נבלה וכיוצא בהם שהדברים בהם שטות גמורה, והחלק השני יש בו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחד, כשבא אדם אחד לקבל בו תועלת והיה בשבח ההוא מה שיכעיס שונאו ויויק למי ששבחו, וצריך להניח הדברים בזה בגלל הסבה הזאת שלא ידברו בזה החלק ג"כ, והחלק השלישי דברים שאין תועלת בהם ולא נזק כרוב דברי ההמון איך נבנה חומה פלונית ואיך נבנה היכל פלוני ובספור יופי בית פלוני ורוב מגדלות המדינה הפלונית וכיוצא באלו הם הדברים המתרים, אמנם המדברים ג"כ בזה המתור, אין תועלת בהם, והחלק הרביעי דברים שכלם תועלת כדברים בחכמות ובמעלות, ודבר האדם במה שהוא מיוחד בו מן הדברים שהיו תלויים בהם ובהם ימשך מציאותו, ובה צריך לדבר, ובכל עת שאשמע דברים אני בוחן אותם ואם אמצאם מה החלק הרביעי אדבר במ ואם יהיו משאר החלקים אשתוק מהם, ואמרו בעלי המדות בחן זה האיש וחכמתו שהוא חסר שלשה רבעי הדברים, וזאת החכמה שצריך ללמדה, ואני אומר שהדבור יחלק לפי חיוב התורה לה' חלקים, מצוה נחר ונמאס ונאהב ומותר, החלק הראשון הוא המצוה הוא קריאת התורה ולמודה וקריאת תלמודה, וזו היא מצוה עשה מחוייבת ודברת במ והיא שקולה כנגד כל